

O ATLAS LINGUISTIQUE ROMAN (ALiR). UNHA VISIÓN PERSOAL DESDE GALICIA

Manuel González González

Instituto da Lingua Galega. Universidade de Santiago de Compostela

1. OS PRIMEIROS PASOS

Era un día das vacacións de Semana Santa de 1986, nas vésperas do Congreso de Lingüística e Filoloxía Románicas de Trier, cando chegou a Santiago de Compostela Michel Contini, que se atopaba daquela en Lisboa, invitado pola Universidade para impartir un curso de Fonética Acústica. Sentámonos a falar na Biblioteca do Instituto da Lingua Galega, Constantino García, A. Santamarina, Michel Contini e mais eu. Recordo que falamos, entre outros temas, do estado dos traballos do *Atlas Linguarum Europae* (ALE) e das comunicacións do Congreso de Trier. Deuse a casualidade de que M. Contini e mais eu presentabamos traballos sobre temas parecidos, aínda que referidos a ámbitos xeográficos moi distintos: a comunicación del –que presentaba á fronte dun equipo constituído Michel Contini (Grenoble), Ana Maria Martins (Lisboa), Olga Profili (Londres), João Saramago (Lisboa) e Gabriela Vitorino (Lisboa)– versaba sobre a oposición *estridente / mate e tenso / frouxo* nos sistemas fonolóxicos das linguas románicas¹; a miña trataba sobre os subsistemas de sibilantes no galego actual². Foi nesta conversa cando escoitei falar por primeira vez da idea de levar a cabo un Atlas Lingüístico das linguas Románicas.

Pouco tempo despois recibín unha invitación para participar nunha reunión dos Comités francés e italiano do *Atlas Linguarum Europae* (ALE), na que se ía falar dalgúns problemas conxunturais do ALE e, ademais, da viabilidade do proxecto de elaboración

¹ “Les traits ‘strident-mat’ et ‘tendu-lâche’ dans les systèmes consonantiques des parlers romans. Un essai de géophonologie romane”, *Actes du XVIIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*, ed. Niemeyer, Tübingen, 1991, t. III, pp. 465-477.

² Manuel González González: “Subsistemas de sibilantes no galego actual”, *Actes du XVIIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*, ed. Niemeyer, Tübingen, 1991, t. III, pp. 531-548.

do *Atlas Linguistique Roman (ALiR)*. Encontreime alí, entre outros, con Gaston Tuailon, Mario Alinei, Manlio Cortelazzo, Tullio Telmon, Renzo Massobrio, etc. Foron uns días de traballo intenso, pero dunha camaradería como poucas veces tivera ocasión de vivir con anterioridade dentro dos ámbitos científicos. En Aussois sementouse e mesmo se cementou a idea do *ALiR*, e nese momento comezou tamén a colaboración da Universidade de Santiago de Compostela neste proxecto.

Nesa reunión de outubro do 86, tiven a ocasión de presentar, en nome dos investigadores que participaran na recollida de datos para o *ALE* no dominio lingüístico galego, unha serie de propostas referidas a esta obra, da que xa saíran os dous primeiros fascículos, que facían referencia ós seguintes puntos:

1. O galego aparecía nos dous primeiros fascículos do *ALE* incluído dentro do dominio lingüístico castelán. Evidentemente non podía haber ningunha razón lingüística para tal clasificación, a non ser que se adoptase algún criterio de tipo político. Foron atendidas as razóns expostas, e a partir do fascículo 3 desta obra, o galego aparece tratado coma un dominio lingüístico independente, que ten o seu ámbito territorial dentro de España, e adscríbense a esta lingua os seguintes 14 puntos da rede do *ALE*:

1. Sísamo (A Coruña)
2. Aranga (A Coruña)
3. Cervo (Lugo)
4. Carnota (A Coruña)
5. O Grove (Pontevedra)
6. Avión (Ourense)
7. Agolada (Pontevedra)
8. Riocaldo (Ourense)
9. Vilaríñofrío (Ourense)
10. Bóveda (Lugo)
11. Campobeceros (Ourense)
12. Neira de Xusá (Lugo)
13. Salcidos (Pontevedra)
14. Hermisende (Zamora)

2. Outra proposta referíase á corrección dalgúns topónimos de Galicia que aparecían castelanizados, como era o caso de *Villamea* por *Vilameá*, *Neira de Jusa* en vez de *Neira de Xusá*, *La Guardia* por *A Guarda*, *Junquera de Espadañado*, etc. Pedimento que tamén foi atendido, de xeito que actualmente tamén aparece respectada a toponimia galega.

2. O TERRITORIO E A REDE

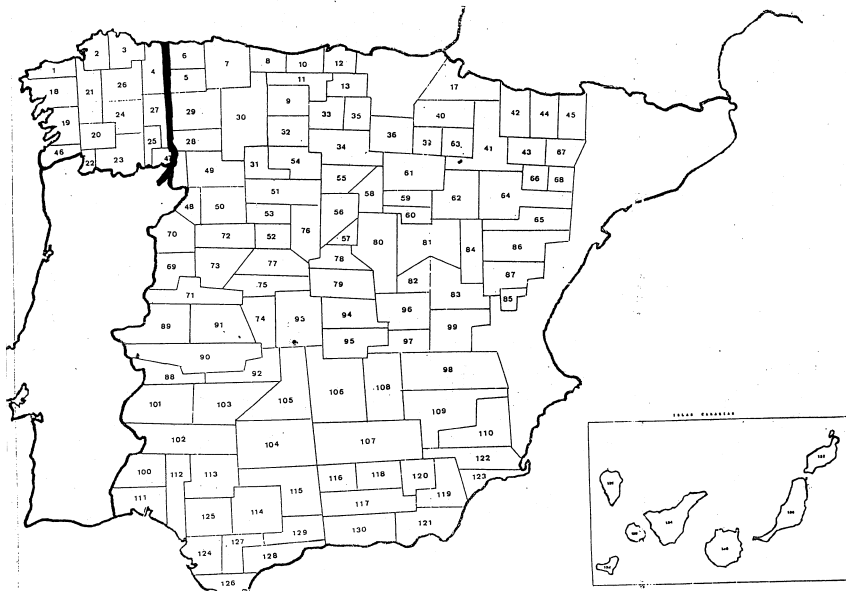
Ó ano seguinte, Michel Contini e Gaston Tuailon presentaron en Torino ó Departamento Románico do *ALE* o proxecto para a elaboración do *ALiR*. Un dos primeiros problemas que se afrontaron foi o do deseño da rede de puntos. E neste momento xa

xurdiron as primeiras dúbidas. ¿Que entender por Romania neste Atlas? ¿Débese tomar en consideración a Romania Nova, entendida nun senso amplo? Desde un punto de vista teórico, se se quere dar unha visión completa da situación actual das linguas románicas, parece claro que cómpre ter en conta tamén a situación en América (do francés, español e portugués), e non só en América, senón tamén en África e en Asia. Pero unha visión realista, levou a restrinxir-lo ámbito de estudio ó territorio europeo, tomando tamén en consideración as Illas Canarias e os Azores. Pero tampouco dentro de Europa estaba totalmente claro o territorio que se debía estudar; o principal problema suscitouse con Euskalherria, territorio con lingua propia, pero no que ó lado do éuscaro, están presentes o castelán e o francés. Despois de sopesar razóns de distinta índole, decidiuse prescindir tamén deste territorio.

Unha decisión importante tomada con respecto á rede, foi a conveniencia de traballar nos territorios en que fose posible con cuadrículas de territorio en vez de con localidades puntuais. Isto permitiría un aproveitamento mellor dos estudos existentes, e ademais observar con maior precisión a continuidade diatópica dos fenómenos lingüísticos. A min encargáraseme xa con anterioridade que fose preparando unha proposta de cuadrículado do territorio do Estado español, exceptuando Cataluña, coa recomendación de que cada cuadrícula debía ter como referencia un punto da rede do *Atlas Linguarum Europae*. Entreguei a proposta no Convegno Internazionale *Aspetti metodologici e linguistici dell'Atlas Linguistique Roman* (Torino, 15-19 xuño 1987), dando así cumprimento ó compromiso contraído na reunión de Aussois, recollido na páxina 9 das conclusións desa reunión.

Ó examina-lo cuadrículado do territorio de España (agás Cataluña), pode chama-la atención a asimetría que presentan as cuadrículas. Isto obedece a tres factores que procurei ter en conta: 1) Mante-la rede de puntos do ALE, e, sobre esta base, establece-lo cuadrículado; 2) tratar de que cada cuadrícula teña, na medida do posible, unha certa coherencia lingüística; e 3) respectar, na medida do posible, a división administrativa por “provincias”. Este terceiro criterio non foi tido en conta para o territorio galego, porque a súa aplicación daría lugar a unha división extremadamente artificial desde o punto de vista lingüístico. Un caso particular é o da cuadrícula 47, na que conflúen falas galegas e falas do leonés: despois de considera-la posibilidade de agrupa-las falas leonesas na cuadrícula 28, dada a considerable distancia lingüística que presentaban coas desta zona, decidín incluílas no 47, pola súa proximidade lingüística co galego do sueste. En canto ás Canarias, o máis práctico pareceu considerar que cada unha das sete illas principais constituía unha casa, e para a súa numeración comezouse polo número 131, xa que a última casa da Península Ibérica era a número 130.

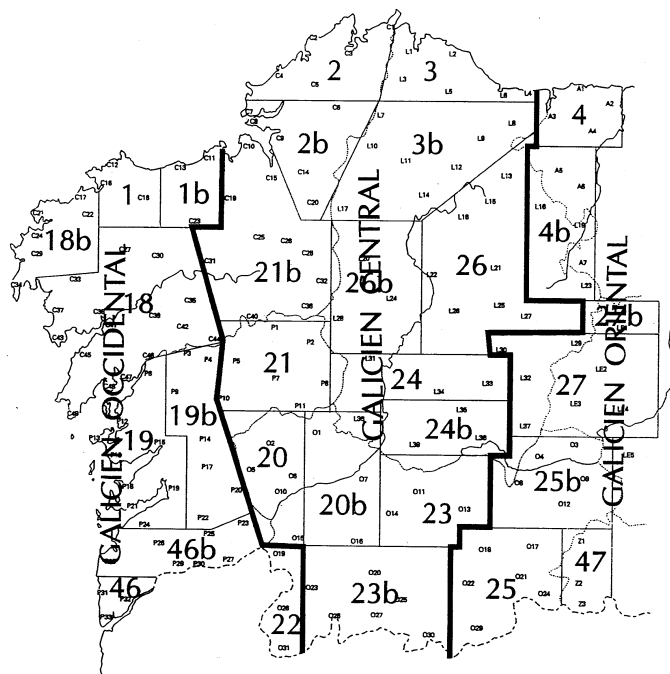
O mapa que se pode ver a continuación, con 137 cuadrículas, é pois o resultado dun detido exame da xeografía dos fenómenos dialectais máis relevantes do galego e do castelán. Evidentemente, os do galego resultábanme próximos, e o labor foi relativamente sinxelo, pero no dominio do castelán, sobre todo en zonas aínda non recubertas por atlas rexionais, as dificultades non sempre foron fáciles de superar.

Proposta inicial de cuadrículado para o español e o galego

Había unha razón para facer coincidir cada cuadrícula cun dos puntos do *ALE*: a posibilidade de aproveita-la infraestrutura informática que estaba funcionando para o *ALE*. Pero cando se viu que a utilización desta infraestrutura era inviable, e que cumpría que o *ALiR* se dotase do seu propio soporte loxístico, non tiña sentido facer vicaria do *ALE* ata tal extremo a rede do *ALiR*. Existía aínda unha razón de peso para seguir mantendo certo paralelismo entre a rede das dúas obras: a de permitir aproveitar dunha maneira fácil no futuro os materiais do *ALiR* para o *ALE*. Así e todo decidiuse, naquelas zonas da Romanía onde se considerase pertinente, incrementa-la rede de cuadrículas ou de puntos, cando se optase por este segundo sistema.

De acordo con Pilar García Mouton e demais membros do comité español, decidimos duplica-la rede do territorio pertencente ó galego e ó español. Para os dominios do aragonés, asturleonés e castelán, García Mouton considerou preferible traballar con rede de puntos, mentres que para o galego continuamos co sistema de casas. Deste xeito, no dominio lingüístico galego cada casa dividiuse en dúas, e a segunda delas marcouse como *b*, co que non foi necesario altera-la numeración. Así, os datos pertencentes tanto á casa número 1, como á 1b) correspóndense co punto número 1 do *ALE*, e a clasificación dos datos do *ALiR* pode servir con pequenas modificacións tamén para o *ALE*. Esta duplicación da rede permitiunos tamén resolve-lo problema da casa 47, na que confluían falas galegas e leonesas, de maneira que a cuadrícula 47 quedou reservada para as falas de carácter galego, e o punto 47b para as de carácter leonés. O resultado final desta rede “duplicada” é o que se pode ver nos mapas que aparecen no primeiro volume da obra, para o galego e para o español.

Mapa coa rede definitiva do dominio lingüístico galego

3. AS FONTES

O *ALiR* é un atlas de segunda xeración, un atlas interpretativo. Os seus mapas e os comentarios que os acompañan presentan unha análise e unha clasificación tipolóxica dos datos brutos, ben publicados, ben inéditos. Preténdese desta maneira mostra-la diversidade de áreas lingüísticas dentro da Romania, pero tamén ó mesmo tempo os lazos de unión que presentan unhas con outras, tanto no plano fonético-fonolóxico, coma no morfosintáctico e no léxico.

Non se levaron a cabo enquisas específicas para a realización deste Atlas. O material utilizado para a súa elaboración procede dos atlas xa existentes de primeira xeración, tanto de grandes coma de pequenos dominios, así como tódolos datos fornecidos por traballos dialectais nos que se recolle a fala dalgún punto ou dalgunha zona do territorio románico.

Por iso, despois de levar a cabo o cuadrulado que establecía a rede do *ALiR* na maior parte do territorio do estado español, realicei unha pequena base de datos na que se recollía a correspondencia entre os puntos de tódolos atlas lingüísticos do territorio galego e español, e as cuadrículas do *ALiR*.

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
1	107	C11 C12 C13 C16 C18 C23				
2	100 101 102 105	C1 C2 C3 C4 C5 C6 C7 C8 C9 C14 C20				
3	114 115 116 117 118 119	L1 L2 L3 L4 L5 L6 L7 L8 L9 L10 L11 L12 L14 L17				
4	120 122 300 301 303 323	A1 A2 A3 A4 A5 A6 A7 L16 L19 L23				
5	306 308 309					
6	302 304 305 307 310					
7	311 312 313 314 315 316 317 318 319					
8	320 321 322					
9	412 413					
10	400 401		S100 S101 S102 S103 S104 S105 S106 S107 S108 S200 S202 S208 S214 S300 S301 S302 S402			
11	404 405 406 407 410 411		S303 S304 S305 S306 S307 S308 S309 S310 S311 S312 S313 S406 S408 S409 S500 S501 S502 S503 S504 S600 S601			

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
12	402 403 408 409		S201 S203 S204 S205 S206 S207 S209 S210 S211 S212 S213 S400 S401 S403 S405 S407			
13	418 419 420 (429)					
17	600 603 604			NA100 NA101 NA102 NA103 NA104 NA105 NA106 NA200 NA201 NA202 NA203 NA204 NA205 NA206		
18	106 108 109 112 112B 113	C17 C21 C22 C24 C27 C29 C30 C33 C34 C35 C37 C38 C39 C41 C42 C43 C44 C45 C46 C47 C48 C49				
19	131 132 134 135 136 137	P3 P4 P6 P9 P12 P13 P14 P15 P16 P17 P18 P19 P20 P21 P22 P24				
20	141 142 143	L36 O1 O2 O5 O6 O7 O10 O15 O16				
21	103 104 110 111 128 129 130 133	C10 C15 C19 C25 C26 C28 C31 C32 C36 C40 P1 P2 P5 P7 P8 P10 P11				
22	150	O19 O26 O31				

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
23	144 145 148 151	O11 O13 O14 O20 O22 O23 O25 O27 O28 O29 O30				
24	125 126	L31 L33 L34 L35 L38 L39				
25	146 147 149	O3 O4 O8 O9 O12 O17 O18 O21 O24				
26	121 123	L13 L15 L18 L20 L21 L22 L24 L25 L26 L27 L28				
27	124 324 325 333	L29 L30 L32 L37 LE1 LE2 LE3 LE4 LE5				
28	334					
29	326 327 328					
30	329 330 331 332 335 336					
31	435					
32	414 415					
33	421 422					
34	425 426					
35	423			BU400		
36	433			VI300 VI600 LO100 LO102 LO103 LO300 LO301 LO302 LO303 LO304 LO305 LO500 LO501 LO502		
39	434			LO400 LO401 LO600 LO601		

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
				LO602 LO603 LO604 LO605		
40	601			NA300 NA301 NA302 NA303 NA304 NA305 NA306 NA307 NA308 NA309 NA400 NA401 NA402 NA403 NA404 NA405		
41	618 619 620			Z100 Z101 Z200 Z201 Z202 Z300 Z301 Z302 Z400		
42	604 606			HU101 HU102 HU103 HU104 HU105 HU107 HU108 HU110 HU112		
43	610			HU300 HU301 HU302 HU303		
44	607			HU100 HU106 HU109 HU111 HU203		
45	608 609			HU200 HU201 HU202		

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
				HU204 HU205 HU206 HU207		
46	138 139 140	P23 P25 P26 P27 P28 P29 P30 P31 P32 P33				
47	337 338 340 343 345	Z1 Z2 Z3				
48	347					
49	342 344 346					
50	348					
51	436 437					
52	449					
53	438					
54	416 417					
55	427					
56	440					
57	455					
58	441					
59	446 447					
60	448			SO600		
61	442 443 444 445			SO400 SO402		
62	622 624 625			Z304 Z305 Z500 Z501 Z502 Z503 Z504 Z505 Z506 Z507		
63	602			NA500 NA501 NA502 NA600 NA601 NA602		
64	621 623 626 627			Z303 Z401 Z402 Z600 Z601 Z602 Z603 Z604 Z605 Z606 Z607		

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
65				TE100 TE101 TE102 TE200 TE201 TE202		
66	616			HU304 HU305 HU500		
67	611 612 613 615			HU400 HU401 HU402 HU403 HU404 HU405 HU406		
68	614 617			HU407 HU408 HU600 HU601 HU602 HU603		
69	355 357 358					
70	(349) 352 353 354					
71	360 361 362 363					
72	350					
73	356 359					
74	463 466					
75	451 452					
76	439					
77	450 453					
78	456					
79	454 457					
80	458 459 460					
81	461 462			GU200 GU400		
82	471					
83	472			CU200 CU400		

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
84	630 635 (763)			TE103 TE301 TE303 TE304 TE306 TE500		
85	638			TE501 TE502 TE503 TE504 TE601 (V100 V101 CS300 CS301 CS302)		
86	631 632 633 634 637			TE104 TE203 TE204 TE205 TE206 TE207 TE300 TE302 TE400 TE401 TE402 TE403		
87	636 639			TE305 TE307 TE308 TE404 TE405 TE406 TE600		
88	369					
89	365					
90	366 367					
91						
92	370					
93	464 465 467					
94	469					
95	468					
96	470					

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
97	473					
98	482 485					
99	474					
100	517 518				H100 H101 H102 H200 H204 H300 H301 H302	
101	371 372					
102	374 375 376 377					
103	373					
104	500 501 502 503 504 505				CO100 CO101 CO102 CO103 CO104 CO200 CO201 CO202 CO300 CO301 CO302 CO400 CO401 CO402	
105	475					
106	476 477 479 480					
107	509 510 512				J100 J101 J102 J103 J200 J201 J202 J203 J204 J205 J300 J301 J400	
108	478 481					
109	486 487 488 489					
110	563 565 566					
111	519 520 521				H303 H500 H501 H502 H503 H504 H600	

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
112	522				H201 H202 H203 H400 H401 H402 H601 H602 H603	
113	523 524 525 526				SE100 SE101 SE102 SE200 SE201 SE300 SE301 SE302 SE303 SE304 SE305 SE306 SE309 SE310	
114	527 528 530				SE400 SE401 SE403 SE404 SE405 SE600 SE602 SE603	
115	506 507				CO403 CO600 CO601 CO602 CO603 CO604 CO605 CO606 CO607 CO608 CO609	
116	508 511 513 514 516				J302 J303 J304 J305 J306 J308 J309 J501 J502 J503 J504	
117	545 546 549				GR300 GR301 GR302 GR303 GR304 GR305 GR306 GR307 GR308 GR309 GR401 GR403 GR405 GR406	

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
					GR407 GR408 GR409 GR410	
118	515				J307 J401 J402 J403 J404 J500 J600	
119	554 555				AL100 AL200 AL201 AL202 AL203 AL204 AL205 AL300 AL301 AL400 AL401 AL402 AL403 AL404	
120	547 548				GR200 GR201 GR202 GR203 GR400 GR402 GR404	
121	553 556 557 558 559 560				AL302 AL303 AL405 AL500 AL501 AL502 AL503 AL504 AL505 AL506 AL507 AL508 AL509 AL600 AL601 AL602	
122	561 562 564 567					

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
123	568 569 570					
124					CA100 CA101 CA102 CA203 CA300 CA301	
125	529 531				SE307 SE308 SE402 SE406 SE500 SE501 SE502 SE503 SE601	
126	533 534 535				CA302 CA400 CA500 CA600 CA601 CA602	
127	532				CA200 CA201 CA202 CA204 CA205	
128	539 540 541 542 543				MA301 MA302 MA303 MA304 MA404 MA405 MA406 MA407 MA408 MA500 MA501 MA502 MA503 MA600	
129	536 537 538				MA100 MA101 MA102 MA200 MA201 MA202 MA203 MA300 MA400	

<i>ALiR</i>	<i>ALPI</i>	<i>ALGa</i>	<i>ALES</i>	<i>ALEARN</i>	<i>ALEA</i>	<i>ALEIC</i>
					MA401 MA402 MA403	
130	544 550 551 552				GR500 GR501 GR502 GR503 GR504 GR505 GR506 GR507 GR508 GR509 GR509 GR510 GR511 GR512 GR513 GR514 GR515 GR600 GR601 GR602 GR603 GR604	
131						LP1 LP2 LP3 LP10 LP20 LP30
132						HI1 HI2 HI3 HI4 HI10
133						GO2 GO3 GO4 GO40
134						TF2 TF3 TF4 TF5 TF6 TF20 TF21 TF30 TF31 TF40 TF41 TF50

Xa puxen de manifesto que os datos para o *ALiR* non tiñan por qué proceder exclusivamente dos atlas lingüísticos. Trátase de aproveitar toda a información existente sobre as falas románicas, procedente de obras publicadas ou inéditas. Por iso considerei conveniente realizar, polo menos para o territorio galego, unha recompilación de traballos dialectais, na que se indicaba a casa do *ALiR* para a que tiña interese, e o ámbito de

interese (fonético, morfosintáctico, léxico...). Isto permitía unha utilización moito máis eficiente destes estudos dialectais.

Monografías dialectais de interese para o *Atlas Linguistique Roman*

Dominio lingüístico galego

DEFINICIÓN DA ESTRUCTURA:

Correspondencia coa casa do *ALiR*. (“00” indica válido para todo o dominio lingüístico galego)

Ámbito de interese (F = Fonética e Fonoloxía, M = Morfosintaxe, L = Léxico).

Autor

Datos da obra

1

L

LORENZO FERNÁNDEZ, X.

“Notas etnográficas de la parroquia de Borneiro”, *BCPMOrense*, XIII, 1942, pp. 183-203

1

L

VARELA GONZÁLEZ, F.

A fala de Santaia, Univ. Santiago de Compostela, 1975.

1

F, L

VECINO TOMÁS, F.

El vocabulario de Razo, Univ. Santiago de Compostela, 1970.

2

F, M, L

COUCEIRO PÉREZ, X. L.

El habla de Feás, Univ. de Santiago de Compostela, 1973

2

F, L

DOBARRO PAZ, J. M.

Vocabulario de Capela (Cabalar), Univ. de Santiago de Compostela, 1974

2

L

FELPETE LAGO, M.

Vida, fala e costumes de Ares, Univ. de Santiago de Compostela, 1972

2

F, L

FERNÁNDEZ REI, F.

Aproximación á fala mariñeira de Cariño, Univ. de Santiago de Compostela, 1974

2

L

FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, M. R.

A fala de Bares, Univ. de Santiago de Compostela, 1974

2

F, M, L

PORTO DAPENA, J. A.

El gallego de la comarca de Ferrol, Univ. complutense, Madrid, 1971

2

L

VILARIÑO SECO, J.

El léxico de San Braulio de Caaveiro, Univ. de Santiago de Compostela, 1972

3

L

BAAMONDE TRAVESO, G.

A fala das parroquias de Arante e Cedofeita, Univ. de Santiago de Compostela, 1977

3

F, M

GRAÑA NÚÑEZ, X.

Contribución estudio da dialectoloxía galega: Begonte (Lugo), Univ. de Santiago de Compostela, 1983

3

F, L

PENAS SEIJAS, X.

Vida e fala de Guitiriz (Negradas), Univ. de Santiago de Compostela, 1970

4

F, M, L

GARCÍA GARCÍA, J.

El habla de El Franco, Mieres del Camino, 1983

4

F, M, L

GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, M. I.

Vocabulario de "El Valle de Burón", Univ. de Santiago de Compostela, 1971

4

F, M

MUÑIZ, C.

El habla del Valledor, Amsterdam, 1978

4

F, M, L

PRADO FERNÁNDEZ, M.

Vocabulario de Ferreira del Valle de Oro, Univ. de Santiago de Compostela, 1971

4

L

OTERO ÁLVAREZ, A.

Vocabulario de San Jorge de Piquín, anexo 8 de *Verba*, Univ. de Santiago de Compostela, 1977

4

F, M, L

SANTAMARINA FERNÁNDEZ, A.

El habla de Suarna, Univ. de Santiago de Compostela, 1973

18

L

ALONSO PÉREZ, M. C.

Vocabulario mariñeiro de Escarabote, Univ. de Santiago de Compostela, 1970

18

F, M, L

FEÁNS LANDEIRA, M.

El habla de Castiñeiras, Univ. de Santiago de Compostela, 1976

18

L

GARCÍA GONZÁLEZ, C.

El léxico de la comarca compostelana, anexo 1 de *Verba*, Univ. de Santiago de Compostela, 1974

18

F, M, L

LEIS CASANOVA, I.

El habla de Santa Eulalia de Dumbria, Univ. de Santiago de Compostela, 1969

18

L

LÓPEZ FACAL, S.

Fala e cousas de Toba, Univ. de Santiago de Compostela, 1968

18

L

LORENZO VÁZQUEZ, R.

“Estudios etnográfico-lingüísticos sobre La Mahía y aldeaños”, *CEG*, xvii, 1962, pp. 46-67; xviii, 1963, pp. 129-147; xix, 1964, pp. 10-64.

“Contribución al léxico gallego: palabras de Amahía y aldeaños”, *RDTP*, xxv, 1969, pp. 211-250.

18

F, L

MORANDEIRA LOURES, M. J.

El habla de Lage, Univ. de Santiago de Compostela, 1969

18

F, L

SCHROEDER, W.

"Die Fischerboote von Finisterre", *VKR*, x, 1937, pp. 157-211.

18

L

SECO FERNÁNDEZ, R.

El léxico de Santa Comba, Univ. de Santiago de Compostela, 1971

19

L

ENRÍQUEZ SALIDO, M. C.

Léxico de O Grove, anexo 3 de *Verba*, Univ. de Santiago de Compostela, 1974

19

F, L

FRAIZ BARREIRO, M. A.

El léxico de Codeseda, Univ. de Santiago de Compostela, 1974

20

F, L

Notas lingüísticas y etnográficas de Ramirás, Univ. de Santiago de Compostela, 1974

20

L

GARCÍA DE LA TORRE, J. M.

Estudios sobre el gallego de Orense. Lenguaje y cultura del vino del Ribero, Univ. de Madrid, 1962

20

F, M, L

PAZ GONZÁLEZ, M. A.

El léxico de Xunqueira de Ambía, Univ. de Santiago de Compostela, 1973

20

F, M, L

SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, M. H.

A fala da parroquia de Seteventos, Univ. de Santiago de Compostela, 1984

21

F, M, L

BRAVO CRIADO, X. A.

A fala do Val do Toxa, Univ. de Santiago de Compostela, 1984

21

F, M, L

FRAGA GARCÍA, R.

Vocabulario de Mellid y cercanías, Univ. de Santiago de Compostela, 1968

21

F, L

LÓPEZ FERNÁNDEZ, J.

Vocabulario de Novefontes (contribución a un estudio lingüístico), Univ. de Santiago de Compostela, 1969

21

F, M, L

LÓPEZ TABOADA, M. C.

El habla de la comarca de Sobrado de los Monjes, Univ. de Santiago de Compostela, 1978

21

F, L

MARTÍNEZ MARTÍNEZ, M. R.

El habla de Curtis y sus cercanías, Univ. de Santiago de Compostela, 1970.

21

L

PÉREZ FRÓIZ, M. I.

El léxico de Santa María de Oirós, Univ. de Santiago de Compostela, 1972

21

L

RÍOS PANISSE, M. C.

Vida mariñeira de Sada, Univ. de Santiago de Compostela, 1968

21

L

“Estudio etnográfico da Terra de Melide”, in: SEMINARIO DE ESTUDOS GALEGOS, *Terra de Melide*, Santiago de Compostela, 1933, pp. 325-425

22

F, M, L

SCHNEIDER, H.

“Studien zum Galizischen des Limiabeckens (Orense-Spanien)”, *VKR*, XI, 1938, pp. 69-145 e 193-281

23

F, L

DÍAZ CARNERO, M.

El léxico de Castro Caldelas, Univ. de Santiago de Compostela, 1971

23

F, L

GIL SUÁREZ, M. C.

El habla de Villardevós, Univ. de Santiago de Compostela, 1969

23

F, L

SÁNCHEZ SÁNCHEZ, A.

El léxico de Montederramo, Univ. de Santiago de Compostela, 1971

23

F, M, L

TABOADA CID, M.

El habla del Valle de Verín, Univ. de Santiago de Compostela, 1976

24

F, M, L

GONZÁLEZ GONZÁLEZ, M.

A fala do Incio, Univ. de Santiago de Compostela, 1974

24

F, M, L

PALACIO SÁNCHEZ, J. A.

Notas sobre el léxico de Ferreira de Pantón (Lugo), Univ. de Santiago de Compostela, 1974

25

L

PRIETO RODRÍGUEZ, L.

“O pan na terra da Gudiña”, *Boletín Avriense*, II, Ourense, 1972, pp. 279-297

25

F, M, L

TABOADA CID, M.

Vocabulario y notas etnográficas de La Mezquita, Univ. de Santiago de Compostela, 1971

25

F, L

VÁZQUEZ SANTAMARINA, M. E.

El habla de La Gudiña, Univ. de Santiago de Compostela, 1971

26

F, L

CASTRO CASTEDO, X. M.

O galego en Queizán (O Corgo), Univ. de Santiago de Compostela, 1986

26

F, M, L

CORTIÑA VÁZQUEZ, S.

Anotaciones sobre el léxico de Gonze (Friol), Univ. de Santiago de Compostela, 1974

26

F, M, L

GARCÍA ROJO, M. D.

O léxico de Monterroso, Univ. de Santiago de Compostela, 1971

26

L

MONTES LÓPEZ, M.

A fala do Val de Láncara, Santiago de Compostela, 1982

26

L

RODRÍGUEZ GANDOY, E.

El léxico del ayuntamiento de Guntín (Lugo), Univ. de Santiago de Compostela, 1971

26

F, L

VÁZQUEZ FERNÁNDEZ, M. I.

El habla y léxico de San Julián de Pereiramá (Lugo), Univ. de Santiago de Compostela, 1971

26

F, L

VÁZQUEZ SOMOZA, X. L.

O galego en Zolle (Guntín), Univ. de Santiago de Compostela, 1986

27

F, M, L

ACOSTA GARCÍA, M. T. de

El habla de Piedrafita, Univ. de Santiago de Compostela, 1970

27

F, M

ALONSO, D. e GARCÍA YEBRA, V.

“El gallego-leonés de Ancares y su interés para la dialectología portuguesa”, *CEG*, VI, Santiago de Compostela, 1961, pp. 43-79

27

F, M, L

FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, J. R.

El habla de Ancares (León), Univ. de Oviedo, 1972

27

L

GARCÍA REY, V.

Vocabulario del Bierzo, Madrid, 1934. (Existe unha edic. facsimil desta primeira, publicada por ed. Nebrija, León, 1979)

46

F, L

CAMAFEITA PAZOS, J.

Notas léxicas y etnográficas del Ayuntamiento de Salvaterra do Miño, Univ. de Santiago de Compostela, 1979

46

F, M

COSTAS GONZÁLEZ, X. H.

Aproximación lingüística á fala de Vincios (Val Miñor), Univ. de Santiago de Compostela, 1986

46

F, L

PÉREZ ALONSO, M. J.

Vocabulario de Goián, Univ. de Santiago de Compostela, 1969

46

F, M

POUSA ORTEGA, H.

A fala de Goián. Estudio descriptivo, Univ. de Santiago de Compostela, 1987.

47

F, M, L

CORTES Y VÁZQUEZ, L. L.

El dialecto galaico-portugués hablado en Lubián (Zamora) (Toponimia, textos y vocabulario), Acta Salmanticensia, Univ. de Salamanca, 1954.

47

L

KRÜGER, F.

“Vocablos y cosas de Sanabria”, *RFE*, VII, 1920, pp. 153-166.

47

F, M, L

KRÜGER, F.

El dialecto de San Ciprián de Sanabria, Madrid, 1923.

47

L

RODRÍGUEZ LAGO, M. C.

Léxico dialectal y costumbres de Porto, Univ. de Santiago de Compostela, 1974

00

M

ÁLVAREZ BLANCO, M. R.

O pronomo persoal en galego, Univ. de Santiago de Compostela, 1980

00

M

FERNÁNDEZ REI, F.

O verbo. Contribución á dialectoloxía galega, Univ. de Santiago de Compostela, 1979

00

L

GARCÍA GONZÁLEZ, C.

Glosario de voces galegas de hoxe, anexo 27 de *Verba*, Univ. de Santiago de Compostela, 1985

00

L, F

GONZÁLEZ GONZÁLEZ, M.

O xugo e o carro. Contribución ó estudio das denominacións dos apeiros de labranza en Galicia, Univ. de Santiago de Compostela, 1980

00

L

LORENZO FERNÁNDEZ, J.

“Nomenclatura del carro gallego”, *RDTP*, XII, 1956, pp. 54-113.

00

L

RIVAS QUINTÁS, E.

Frampas. Contribución al diccionario gallego, ed. Ceme, Salamanca, 1978

4. O CUESTIONARIO E O CONTIDO

O cuestionario consta de 592 preguntas de carácter léxico, 284 de fonética histórica e 42 de morfosintaxe. Prevese a publicación, amais do volume de presentación que apareceu este ano, doutros 10 volumes: 7 dedicados ó léxico, 1 á fonética histórica, 1 á fonoloxía e 1 á morfosintaxe. A distribución prevista do contido dos volumes é a seguinte: 1. *Volume de presentación*; 2. *Insectos e animalíños silvestres*; 3. *Outros animais silvestres*; 4. *Flora silvestre*; 5. *A natureza e os fenómenos atmosféricos*; 6. *O home: o corpo humano, as enfermidades, os ciclos da vida*; 7. *Os traballos do campo: ciclo dos cereais*; 8. *Os animais domésticos*; 9. *Fonética histórica*; 10. *Fonoloxía*; 11. *Morfosintaxe*.

Desde Galicia contribuímos á redacción destes Cuestionarios, particularmente Francisco Fernández Rei dentro da comisión do Cuestionario de Morfosintaxe, e eu nas de fonética e léxico.

5. ORGANIGRAMA

Á parte dun comité de honra, do que forman parte as figuras máis relevantes da lingüística románica no ámbito da xeografía lingüística e da dialectoloxía (algunhas delas xa mortas como son os casos de Boris Cazacu, Luis F. Lindley Cintra, Ernest Schüle e Georges Straka), a obra está presidida polo comité de dirección, do que Gaston Tuailon é o seu presidente e Michel Contini o director.

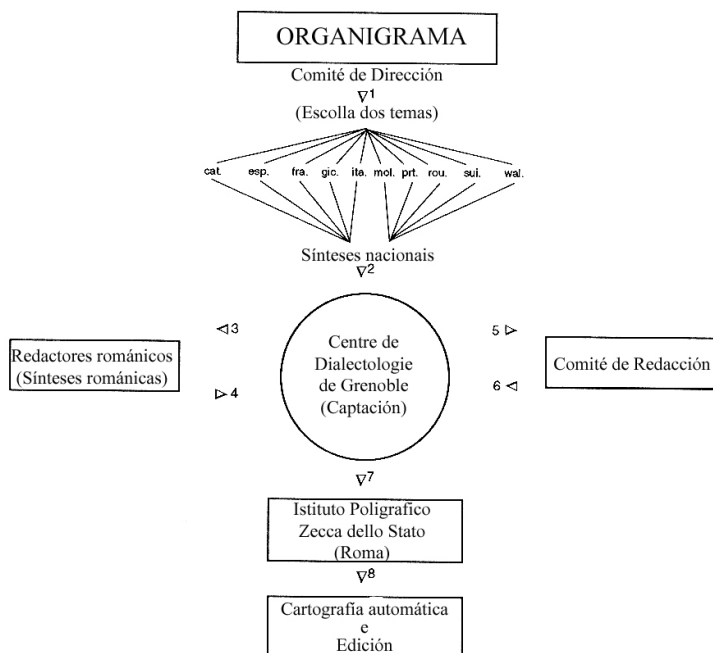
Existe un comité de redacción, que é o encargado da supervisión final de cada un dos mapas e dos comentarios antes de darlle o visto e prace para a publicación. Neste comité de redacción hai un representante de Galicia (M. González González).

Por debaixo están os dez comités nacionais, responsables de cadanseu dominio lingüístico: moldavo, romanés, italiano, suízo, valón, francés, catalán, español, portugués e galego. Hoxe contamos cun Comité Galego, constituído por Rosario Álvarez Blanco, Mercedes Brea López, Francisco Fernández Rei, Elvira Fidalgo Francisco, Constantino García González, Manuel González González, María González González e Antón San-

tamarina Fernández. Pero non sempre foi así. O *ALiR* é en certos aspectos un fillo do *ALE*; e, como ocorre cos fillos, herdou tamén certas marcas xenéticas e certos mecanismos de funcionamento daquela obra. No *ALE* non existía un comité galego; de aí que ó comeza-los traballos do *ALiR* tampouco se contemplase esta posibilidade. Houbo que ir madurando a idea, falando con uns e con outros, ata o momento de presentala proposta da constitución dun comité galego independente. E iso non quere dicir que existise ningún tipo de problema dentro do comité español no que estabamos integrados; onde as relacións foron sempre de leal colaboración e amizade, particularmente con Pilar García Mouton e Antonio Quilis, que eran as persoas que levaban o peso do traballo do grupo de Madrid. Tratábase fundamentalmente dunha demanda de recoñecemento orgánico dunha lingua e unha cultura diferenciadas, e sobre todo de crear un mecanismo que estivese recordando dunha maneira permanente dentro do *ALiR* o feito de que a lingua galega existe, do mesmo xeito que existen as outras linguas románicas.

6. O MODO DE TRABALO

O funcionamento do proxecto segue os pasos, que aparecen sintetizados no seguinte organigrama tomado da Introducción do primeiro volume do *ALiR*³:

³ Michel Contini et Gaston Tuailon: "Introduction", in *Atlas Linguistique Roman (ALiR). Volume 1: Présentation*, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Roma, 1996, p. 15.

1. O Comité de Dirección propón, na asemblea plenaria reunida nun congreso cada ano, os temas que serán obxecto de estudo a curto e medio prazo, e encarga a unha persoa ou a un comité a redacción do mapa románico, co seu artigo de comentario.
2. Cada comité nacional ten que redactar unha “síntese nacional” para cada mapa referida ó seu dominio lingüístico, cunha clasificación dos datos, a súa distribución territorial, e explicacións de tipo etimolóxico, motivacional e etnográfico pertinentes. Reproducimos un exemplo de síntese nacional simple do galego, correspondente ó paporrubio:

le rouge-gorge		
1. Dénominations formées sur le substantif <u>papo</u> ‘fanon’ (dérivé du latin vulgaire *PAPPARE<*PAPPA ‘nourriture’)		
1.1. Dénominations de <u>papo</u> + suffixe		
1.1.1.	papuda [pap’uða]	<u>18</u>
1.1.2.	papiño [pap’iño]	<u>46b</u>
1.2. Dénomination formées sur <u>papo</u> + adjectif indiquant la couleur de cette zone de son plumage		
1.2.1. Dénominations formées sur <u>papo</u> + RUBEUS		
1.2.1.1	paporrubio [paporr’uβjo]	2, 3, 3b, 4, 4b, 18, 19, 19b, <u>20</u> , 20b, 21, 23, 23b, 24, 24b, 25, 25b, 26, 26b, 27, 27b, <u>46b</u> , 47
1.2.1.2	paporrubo [paporr’uβo]	<u>3</u>
1.2.1.3	paparroi [paparr’oi]	<u>19</u>
1.2.1.4	paporroibo [paporr’oiβo]	<u>2</u> , <u>19</u>
1.2.1.5	paporroxo [paporr’ofo]	<u>3b</u>
1.2.2. Dénominations formées sur <u>papo</u> + amarelo		
1.2.2.1	papo marelo [p’apo mar’elo]	<u>3b</u> , <u>21b</u> , <u>26b</u>
1.2.3. Dénominations formées sur <u>papo</u> + colorado		
1.2.3.1	papo colorado [p’apo kolor’aðo]	<u>3b</u> , <u>4</u> , <u>26</u>
2. Dénominations formée sur <u>peito</u> ‘poitrine’ (< lat. PECTUS)		
2.1.1.	peifoque [pejf’oʎe]	<u>18</u> , 18b
2.1.2.	peizoque [pejθ’oʎe]	1, 1b, 2b, 21b
3. Dénomination rapportée au latin TINGERE ‘teindre’, ‘colorer’		
3.1.1.	tintillona [tintiʎona]	<u>18</u>
4. Dénomination par allusion indirecte à la couleur de la figue (<u>figo</u>) lorsqu’elle est mure; couleur qui ressemblerait à celle de la gorge de l’oiseau.		
4.1.1.	figo maduro [f’iyo mað’uro]	<u>22</u>
5. Dénomination basée sur la ressemblance de la couleur de l’oiseau avec celle des poivrons (rouges).		
5.1.1.	pirmenteira [pirmment’ejra]	<u>47</u>
6. Dénomination de création expressive en relation avec l’action de picorer		
6.1.1.	pisco [p’isko]	<u>2</u> , 20, 22, <u>23b</u> , <u>24b</u> , 46, 46b

7. Dénominación de creación onomatopéique à imitation du chant de l'animal		
7.1.1.	chincho [tʃ'ĩntʃo]	<u>47</u>
8. Dénominations basées sur le latin NAPUS 'navet'. L'oiseau est ainsi désigné par son habitude de manger les graines de navets à l'époque de la semence		
8.1.1.	páxaro da nabía [p'aʃaro ða naβ'ia]	<u>4</u>
8.1.2.	nabiñeiro [naβiɲ'ejro]	<u>23b</u>
9. Dénomination basée sur l'époque à laquelle cet oiseau devient plus visible en Galice (en printemps quand on plante le lin, dans des endroits humides)		
9.1.1.	liñanceira [liɲans'ejra]	<u>18</u>
10. Dénomination rapportée à l'habitat de cette oiseau		
10.1.1.	sorrego [sorr'ego]	<u>27</u>

Commentaires:

- 1.1.1. papuda: papo + -uda (suffixe augmentatif) < -UTUS
- 1.1.2. papiño: papo + -iño (suffixe diminutif) < -INU
- 1.2.2. papomarelo: papo + adjectif amarelo 'jaune' (bas latin hispanique AMARELLUS 'jaunâtre', 'pâle', diminutif du lat. AMARUS).
- 1.2.3. papo colorado: dérivé du substantif color (< lat. COLOR, -ORIS) + suffixe -ado.
- 2.1.1. et 2.1.2. peifoque; peizoque: probablement dérivé du catalan peit de foc 'poitrine de feu' (< lat. PECTUS - lat. FOCUS).
- 4.1.1. figo maduro: figo 'figue' (<lat. FICUS) + maduro 'mûr' (<lat. MATUREUS).
- 5.1.1. pimenteira: pimento (variante de pemento) 'poivron' (<lat. PIGMENTUM) + -eira (<-ARIA).
- 6.1.1. pisco: de piscar <picar 'piquer', 'picorer' <racine PITSK- de création expressive.
- 8.1.1. páxaro da nabiña: páxaro (<lat. PASSER; -ERIS) + nabiña (<lat. NAPINA 'champ de navets', qui plus tard a passé à signifier 'semence de navets' à travers des contextes du type sementa-la nabiña 'semmer le navet').
- 8.1.2. nabiñeiro: nabiña (<NAPINA) + -eiro (<-ARIU)
- 9.1.1. liñanceira: liña(n)za 'semence du lin' (< lat. LINUM + ACEA) + eira (lat. -ARIA).
- 10.1.1. sorrego: préfixe SUB- + rego (substantif dialectal) 'ruisseau', dérivé du verbe latin RIGARE 'arroser', 'mouiller'. L'oiseau est ainsi nommé par son habitude de se nourrir des vers-de-terre qui se trouvent près des ruisseaux.

3. As sínteses "nacionais" son enviadas a Grenoble, e de alí remitidas ó redactor do mapa románico.
4. O redactor ou redactores do mapa románico, baseándose nas sínteses nacionais, encárgase da redacción da *síntese románica*, na que aparece unha clasificación de tódolos datos da Romania, coa súa distribución xeográfica, cos símbolos atribuídos a cada unha das formas, coa lenda do mapa, etc. e un artigo de comentario.
5. Unha vez redactada a síntese románica, o autor envía o traballo a Grenoble, onde é tratado informaticamente e enviado en disquete ó Istituto Poligrafico de Roma, onde se realizan uns mapas de proba.
6. As probas son devoltas a Grenoble, desde onde se remiten ós membros do Comité Científico para que fagan as observacións pertinentes.
7. Unha vez supervisadas polo Comité Científico son devoltas ó redactor para que introduza as correccións pertinentes.

8. No Congreso anual do *ALiR*, a redacción definitiva ou case definitiva da síntese románica é sometida a discusión.
9. Redacción definitiva do mapa e do comentario.
10. Edición de cada volume, que consta de dous fascículos: un fascículo de mapas e outro de comentarios.

O Comité galego neste momento ten totalmente rematadas e enviadas a Grenoble as sínteses nacionais dos tres primeiros volumes; encargouse da redacción de dúas sínteses románicas do primeiro volume que xa está publicado (as de *lundi* e *mardi*), e doutras dúas do segundo volume que está a punto de cerrarse (a de “*escaravello*”, que redactou Elvira Fidalgo Francisco; e a de “*guêpe*”, que redactei eu mesmo).

Pero non só isto, o comité galego encargouse da organización do VII Congreso do *ALiR* que tivo lugar en Santiago de Compostela, do 13 ó 18 de setembro de 1993, e está pensando na posibilidade de encargarse da do ano 1999, pero aínda é unha idea que hai que estudar con detemento para ve-la súa viabilidade.

7. FINAL

En suma, o Atlas Lingüístico Románico é unha empresa colectiva dun interese científico evidente, vinculada ó Centre de Dialectologie da Universidade de Grenoble, pero na que están comprometidas unhas 40 universidades europeas, e centros de investigación coma o CNRS francés, o Centro Nazionale della Ricerca italiano, o CSIC español, o Centro de Linguística da Universidade de Lisboa, o Instituto da Lingua Galega da Universidade de Santiago de Compostela e o Institut de Fonetica și Dialectologie da Academia romanesa, e que ademais conta cunha axuda da Unión Europea.

Podo dicir que, probablemente xunto co *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, é a primeira obra de carácter románico, na que o galego aparece cun tratamento en pé de igualdade coas outras linguas románicas, e na que o Comité Galego desenvolve un labor activo que vai contribuír sen dúbida ó recoñecemento internacional da nosa realidade lingüística.

Trátase ademais dunha obra levada a cabo por un grupo humano extraordinario, un grupo ilusionado, no que o espírito de colaboración e mesmo a amizade presiden tódalas súas actuacións, clima fomentado fundamentalmente polo seu presidente Gaston Tuailon e polo seu director Michel Contini. Pero a presenza de Galicia, a existencia dun comité galego na elaboración desta obra, non serían posibles sen un home ó que se lle dedica este Congreso, Constantino García, quen entre tantas iniciativas, tivo a idea no ano 1974 de planifica-la realización do *Atlas Lingüístico Galego*, e que nos axudou ós seus discípulos a abri-las portas de Europa, para dar a coñece-la nosa lingua, a nosa cultura, e, en definitiva, o noso ser.